

Jedinci koně Převalského (*Equus przewalskii*) ve sbírce Národního musea v Praze (Perissodactyla: Equidae)

Jiří VOLF¹ & Petr BENDA²

¹ Terronská 14, CZ–160 00 Praha 6

² zoologické oddělení, Národní museum, Václavské nám. 68, CZ–115 79 Praha 1 & katedra zoologie, přírodovědecká fakulta University Karlovy, Viničná 7, CZ–128 44 Praha 2; petr.benda@nm.cz

došlo 12. 12. 2021

Specimens of *Equus przewalskii* in the collection of the National Museum, Prague, Czech Republic (Perissodactyla: Equidae). A complete list of 50 specimens of the Przewalski's horse (*Equus przewalskii*) housed in the collection of the National Museum, Prague, is presented. It consists of two complete skeletons, twelve partial skeletons, 20 skins (two of them mounted), and 40 skulls.

Key words. Przewalski's horse, collection material, National Museum in Prague.

Koně Převalského (*Equus przewalskii* Polákov, 1881) na sebe dlouhodobě soustředují pozornost odborné i laické veřejnosti, zejména díky popularitě a úspěchu jejich chovu v zoologické zahradě v Praze. Sledovány jsou různé aspekty jejich biologie, anatomie, chovu či reintrodukce. Díky pražskému chovu vznikla také jedna z největších musejních sbírek tohoto druhu na světě, ve sbírce Národního musea v Praze (NMP) je v současné době k dispozici 50 sbírkových jedinců koně Převalského.

První soupis musejního materiálu koní Převalského z celkem dvaceti světových institucí pořídil první autor tohoto textu poté, co byl v roce 1959 pověřen vedením mezinárodní *Plemenné knihy koní Převalského* (VOLF 1961). Překvapivě, v NMP byl tehdy nalezen sbírkový materiál jen dvou hřebců (čísla plemenné knihy [SNr] 83 a 97) a v Hippologickém museu ve Slatiňanech tři kusy, velmi cenný pár s hřibětem (SNr 65, 68, 120). O rok později (1962) proto zoologická zahrada v Praze hodlala předat Národnímu museu tři kadávery (SNr 94, 98, 261) a kůži (SNr 92) a Vysoké škole zemědělské v Praze skelet včetně lebky (SNr 92; VOLF 1962). Ovšem z tohoto deklarovaného výčtu se ve sbírce NMP ocitla pouze kůže SNr 92 a navíc až jako součást rozsáhlého souboru materiálu obratlovců předaného ze zoo Praha do NMP v roce 1992 (viz HERÁŇ et al. 1992), namísto toho však 17. ledna 1962 dorazil do sbírky NMP kadaver klisny SNr 72 *Heluš*, uhynul ve věku 29 roků. Ta tak představuje jedince koně Převalského s nejnižším číslem plemenné knihy (SNr) ve sbírce NMP (tab. 1).

Jednoznačný přehled materiálu koní Převalského v NMP je součástí obsáhlé práce publikované až o třicet let později a přinášející zmíněný soupis sbírkového materiálu ze zoo Praha uložený v NMP (HERÁŇ et al. 1992). Ten obsahuje údaje o pěti hřebcích (SNr 76, 83, 97, 120, 583) a dvou klisnách (SNr 72, 471). Vzhledem k tomu, že v té době veškerý evidovaný sbírkový materiál koní Převalského v NMP pocházel z pražské zoo, tento přehled je úplným výčtem tehdejší sbírky. Soupis sbírky NMP, který později publikovala SPASSKÁ (2000) není úplný a vykazuje určité nepřesnosti. O deset let později byl uveřejněn seznam osteologického materiálu koní Převalského v NMP, zahrnujícího údaje o 30 jedincích (VOLF 2010). ROBOVSKÝ et al. (2014) publikovali obsáhlý a ucelený katalog koňovitých lichokopytníků sbírky NMP, v němž jsou koně Převalského zastoupeni 39 jedinci. Katalog je úplný až na vynechaného jedince

doi: 10.37520/lynx.2021.013

Tab. 1. Sbírkový materiál koní Převalského (*Equus przewalskii*) v Národním muzeu v Praze. Jedinci jsou řazeni podle číslování v Mezinárodní plemenné knize koně Převalského (SNr), nikoliv podle evidenčních čísel Národního musea, neboť ta nepředstavují chronologickou řadu. Vysvětlivky: SNr – číslo plemenné knihy, NMP – číslo sbírkové evidence Národního musea; prep. – preparace: S – lebka, P – neúplná kostra, Sk – úplná kostra, K – kůže (deka), M – kůže (vycpanina); pohl. – pohlaví; věk je uveden v rocích

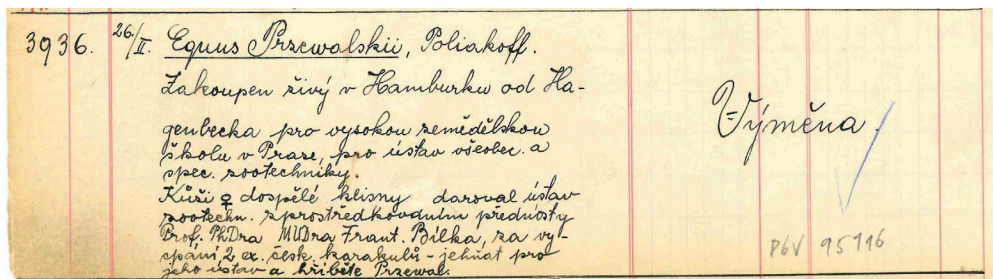
SNr	NMP	prep.	po hl.	č. chovu	jméno	narození	úhyn	věk	poznámka
72	22772	S+P	+0	Praha 5	<i>Heluš</i>	21. 3. 1933	10. 1. 1962	29	
74	47167	S+K	+0	Praha 7	<i>Lucka</i>	1. 7. 1941	6. 11. 1964	23½	červený bělouš
76	24688	S+M	♂	Praha 9	<i>Uran</i>	27. 5. 1944	11. 7. 1974	30	
78	52908	K	♂	Praha 11	<i>Oskar</i>	4. 7. 1950	5. 6. 1967	17	
83	10649	S+P+K	♂	Praha 16	<i>Ajak</i>	18. 5. 1953	15. 9. 1957	4½	
86	57189	K	♂	Praha 19	<i>Vesna</i>	17. 5. 1954	25. 1. 1973	19½	
92	52910	K	♂	Praha 25	<i>Leo</i>	5. 5. 1957	5. 11. 1959	2½	tmavý nos
96	47171	S	♂	Praha 29	<i>Vida</i>	14. 6. 1958	23. 6. 1965	7	
97	22771	S+Sk	♂	Praha 30	<i>Milan</i>	26. 6. 1958	19. 11. 1959	1½	
120	46507	P+K	♂	Washington 1	<i>Horymír</i>	21. 6. 1930	25. 7. 1944	14	
250	47165	S	♂	Praha 39	<i>Háta</i>	3. 6. 1960	17. 5. 1982	22	
270	47166	S	+0	Praha 46	–	4. 5. 1962	7. 5. 1962	0	
273	47160	S	+0	Praha 48	<i>Hera</i>	9. 5. 1962	24. 11. 1984	22½	
291	52911	K	♂	Praha 55	<i>Vezír</i>	13. 6. 1963	13. 11. 1965	2½	tmavý typ
323	47162	S	♂	Praha 66	<i>Vikomt</i>	1. 10. 1964	17. 5. 1966	1½	
337	47170	S	♂	Praha 73	<i>Vasal</i>	9. 6. 1965	13. 2. 1967	1¾	
363	47163	S+K	♂	Praha 80	<i>Vlha</i>	7. 10. 1966	21. 7. 1969	2¾	tmavé břicho
376	47168	S	♂	Praha 84	<i>Hubert</i>	3. 6. 1967	21. 8. 1968	1¼	
395	47169	S	♂	Praha 90	<i>Vír</i>	3. 6. 1968	21. 7. 1969	1	
403	47173	S+K	+0	Praha 94	<i>Helada</i>	22. 2. 1969	7. 12. 1975	6¾	
463	52912	K	+0	Praha 98	–	18. 4. 1970	25. 4. 1970	0	
471	46585	S+P+K	+0	Praha 100	<i>Artemis</i>	23. 5. 1970	16. 5. 1977	17	
481	48351	S+P	+0	Praha 102	<i>Afrodite</i>	7. 8. 1970	23. 6. 1996	25¾	
488	47161	S	+0	Praha 105	<i>Balada</i>	27. 4. 1971	21. 5. 1976	5	
492	48756	S+P	+0	Praha 106	<i>Bára</i>	17. 5. 1971	1. 5. 2000	29	
511	15687	S+K	+0	Praha 108	<i>Cilka</i>	21. 3. 1972	12. 8. 2006	34½	silně deforma- vaný chrup
583	22770	S	♂	Praha 115	<i>Eben</i>	11. 5. 1974	23. 8. 1974	½	
862	57184	K	+0	Praha 129	<i>Juno</i>	8. 9. 1979	1. 5. 1982	2½	
943	96133	K	♂	Praha 131	–	20. 1. 1981	8. 10. 1981	¾	
1011	95180	S	+0	Praha 132	<i>Linda</i>	4. 8. 1981	25. 6. 2012	31	
1086	48198	S+P+K	+0	Praha 133	<i>Mona</i>	7. 8. 1982	1. 12. 1998	16½	kůže jen z hlavy
1127	90200	S+P	+0	Praha 134	<i>Nora</i>	16. 5. 1983	22. 11. 2004	21½	
1305	57176	K	+0	Praha 137	<i>Pavčina</i>	6. 2. 1985	22. 4. 1992	7¼	
1325	90194	S+Sk+M	♂	Midway 13	<i>Danny Boy</i>	4. 5. 1985	3. 9. 2001	16¾	
1360	47164	S	♂	Praha 139	<i>Patrik</i>	5. 6. 1985	5. 10. 1988	3¼	
1656	96345	S	+0	Praha 153	<i>Roma</i>	2. 12. 1987	13. 12. 2016	29	
2169	90195	S+P+K	♂	Bratislava 4	<i>Martin</i>	8. 5. 1991	6. 9. 2001	10¼	
2324	96346	S	♂	Praha 173	<i>Xeron</i>	17. 5. 1992	21. 5. 2014	22	
2402	49009	S+P	♂	Praha 176	<i>Xerox</i>	30. 10. 1992	27. 10. 2000	8	
2500	48278	S+P	♂	Praha 184	<i>Yper</i>	26. 6. 1993	13. 5. 1999	6	

SNr	NMP	prep.	pohl.	č. chovu	jméno	narození	úhyn	věk	poznámka
2522	96755	S+P	+0	Praha 185	<i>Ycory</i>	22. 10. 1993	20. 3. 2016	23½	
3349	96990	S	+0	Praha 201	<i>Fučík</i>	20. 10. 2000	8. 3. 2015	14¼	
3515	40420	S+K	+0	Praha 203	<i>Gaja</i>	5. 5. 2001	8. 11. 2012	11½	
3563	96991	S	+0	Praha 205	<i>Garp</i>	24. 10. 2001	22. 12. 2008	7¼	S poškozená
5645	96342	S	+0	Hortobágy	<i>Márta</i>	5. 6. 2010	15. 3. 2012	1¾	
5756	96754	S	+0	Hortobágy	<i>Nilus</i>	5. 5. 2011	2. 7. 2014	3	
5789	96343	S	+0	Hortobágy	<i>Nimfa</i>	15. 5. 2011	14. 1. 2014	2¾	
6163	96250	S	+0	Helsinky	<i>Finnmog</i>	3. 2. 2013	7. 1. 2015	2	
6172	95181	S	+0	Slatiňany 8	<i>Octavian</i>	10. 4. 2013	2. 6. 2014	1	
–	95116	K	+0	zoo Hamburk	–		16. 2. 1930	–	viz text a obr. 1

NMP 40420 (SNr 3515 *Gaja*) a záměnu dvou SNr (u jedince NMP 95180 by namísto údajů o klišně SNr 1313 *Petra* měly být údaje o klišně SNr 1011 *Linda*).

Od té doby došlo k upřesnění údajů o sbírkových jedincích, a především k výraznému doplnění sbírky koní Převalského uložené v NMP; zde je uveden soupis aktualizovaný ke konci roku 2021. Sbíрка nyní sestává ze dvou úplných skeletů, dvanácti neúplných postkranialních skeletů, 21 kůží a 40 úplných či téměř úplných lebek, celkem obsahuje 50 položek/jedinců (tab. 1). První neúplná kostra, která přišla do NMP, patřila zřejmě importovanému hřebci SNr 120 *Horymir*, uhynulému koncem druhé světové války; jeho lebka je nezvěstná. Nejstarší kůže a vůbec nejstarší sbírková položka koně Převalského ve sbírce NMP (evidovaná ovšem až roku 2014) pochází z klišny zakoupené profesorem F. BÍLKEM neznámo kdy u Hagenbecka v Hamburku pro tehdejší Vysokou školu zemědělského a lesního inženýrství ČVUT v Praze; v roce 1930, patrně krátce po jejím úhynu, daroval prof. BÍLEK její kůži NMP protihodnotou za vycpání dvou karakulských ovcí (ROBOVSKÝ et al. 2014; obr. 1). Zcela nedávno přibýly do sbírky NMP lebky koní původem z Národního parku Hortobágy v Maďarsku a z východočeských Slatiňan (ovšem vše via zoo Praha).

Příchody chovaných zvířat do musejní sbírky jsou podmíněny především ochotou chovatelů na spolupráci se sbírkou. Nejvíce jedinců koně Převalského ve sbírce NMP pochází z šedesátých let minulého století (11), což odráží tehdejší popularitu divokých koní a rozvoj pražského chovu; podobně plodným obdobím ovšem bylo i to poslední, v letech 2010–2020 přibýlo do sbírky NMP také 11 jedinců. Rozložení původu ostatních přírůstků je – dle data úhynu jedince, nikoliv evidence ve sbírce – následující: před rokem 1950: 2 ks, 1950–1959: 3 ks, 1970–1979: 7 ks, 1980–1989: 5 ks, 1990–1999: 4 ks, 2000–2009: 7 ks (ostatní detaily viz tab. 1).

Obr. 1. Zápis v přírůstkové knize zoologického oddělení Národního musea v Praze z 26. února 1930 o přijetí kůže koně Převalského do sbírky.

Lebky ve sbírce NMP patří jedincům uhynulým v širokém věkovém rozpětí od tří dnů (SNr 270) až po senilní věk (34½ roku; SNr 511 *Cilka*). Na kolekci tedy můžeme dobře pozorovat změny v celém postnatálním vývoji lebky včetně dentice; věkové skupiny ½–2 roky, 2–5 let, 5–15 let a 15–25 let jsou každá zastoupena ve sbírce nejméně 9 jedinci, věk 0–½ roku zastupují 3 kusy, 25–30 let 5 kusů a věkovou kategorii nad 30 let 2 kusy (detaily viz tab. 1).

Dvacet jedna kůží koní Převalského uložených v NMP náleží devíti hřebcům a dvanácti klisnám, z toho dvě hřebčí kůže jsou preparovány jako vycpaniny pro výstavní účely (SNr 76 a 1325). Kůže pocházejí od jedinců uhynulých ve stáří 7 dní až 30 let v různých ročních dobách. Poskytují tak možnost poznat rozdíly v kvalitě srsti zvířat z hlediska stáří jedinců, klimatických podmínek a typu, včetně barevných odchylek.

Nezvěstný osteologický materiál koní Převalského, jenž má vazbu na NMP, pochází z Hippologického muzea ve Slatiňanech – tam byl roku 1961 prvním autorem zaznamenán, za přítomnosti profesora F. BÍLKA, kompletní dokladový materiál (skelet, lebka, kůže) dospělého hřebce SNr 120 *Horymir* (*1930 Washington, †1944 Praha, sign. Zvl. 48/50), dospělé klisny SNr 65 *Minka* (*1920 Halle/S, †1932 Praha, sign. Slatiňany 861/862), hříběte klisničky (SNr 68) narozeného i uhynulého roku 1926 v Netlukách (sign. Zvl. 49, Slatiňany 863). Z hřebce *Horymira* se v NMP dochovala kůže, lopatka a dlouhé kosti končetin, materiál ostatních kusů je nezvěstný. Tyto jedince je vhodné zmínit, i když byly všechny původně uloženy mimo NMP, neboť představují geneticky zajímavé kusy. Uvádíme také jejich originální identifikační čísla pro případ, že by se s nimi badatelé setkali v jiných sbírkách. Nelze ale vyloučit, že tento sbírkový materiál byl v poslední třetině minulého století mimo NMP či Hippologické muzeum “dlouhodobě zapůjčen”, např. při řešení otázky čistokrevnosti linií koní Převalského (MAZÁK & DOBRORUKA 1967, RYDER et al. 1984) a zůstává nedostupný, ať už úmyslně či omylem.

P o d ě k o v á n í

Děkujeme paní Aleně HOFRICHTEROVÉ za poskytnutí informací o jedincích pocházejících ze zoologické zahrady v Praze.

LITERATURA

- HERÁŇ I., HORA J. & MORAVEC J., 1992: Materiály obratlovců z pražské zoo, uložené ve sbírkách Národního muzea. *Gazella*, **19**: 119–130.
- MAZÁK V. & DOBRORUKA L. J., 1967: Rekonstruktion des Przewalskipferdes, eine Grundlage für die negative Selektion in der Prager Urwildpferd-Zucht. *Equus*, **1**(2): 329–349.
- ROBOVSKÝ J., NOVOTNÁ A., ČULÍK L., KŮS E. & BENDA P., 2014: Revised catalogue of wild equids in the collection of the National Museum, Prague, and several other collections in the Czech Republic (Perissodactyla: Equidae). *Lynx, n. s.*, **45**: 97–138.
- RYDER O. A., BOWLING A. T., BRISBIN P. C., CARROL P. M., GADI I. K., HANSEN S. K. & WEDEMEYER E. A., 1984: Genetics of *Equus przewalskii* Poliakov, 1881: Analysis of genetic variability in breeding lines, comparison of equid DNAs, and a brief description of a cooperative breeding program in North America. *Equus*, **2**(2): 207–227.
- SPASSKAĀ N. N., 2000: Issledovanie osteologičeskogo materiala po lošadi Prževal'skogo (*Equus przewalskii* Poljakov, 1881), hranášegosâ v muzeâh Čehii. *Gazella*, **27**: 71–95.
- VOLF J., 1961: Seznam kadáverů koní Převalského. Pp.: 17–21. In: VOLF J. (ed.): *Plemenná kniha koní Převalského*. Zoologická zahrada Praha, Praha, 24 pp.
- VOLF J., 1962: Doplnění a opravy původního seznamu kadáverů koní Převalského. Pp.: 18–22. In: VOLF J. (ed.): *Plemenná kniha koní Převalského*. Zoologická zahrada Praha, Praha, 28 pp.
- VOLF J., 2010: Osteologický materiál koní Převalského (*Equus przewalskii* Poljakov, 1881) v Národním muzeu v Praze. *Equus*, **2010**: 57–62.